

Zájmena ve vietnamštině (pronomina)

Písemná práce z lexikologie vietnamského jazyka

Vypracovala: Petra Karlová

Obor: vietnamistika, 4. ročník

Praha, květen 2002

Obsah

Úvod	3
1. Charakteristika đại từ	5
2. Rozdělení đại từ	6
2.1 Slova zastupující substantivum (đại danh từ)	9
2.1.1 osobní zájmena (đại từ nhân xưng)	9
2.1.2 neurčitá zájmena (đại từ phiếm chỉ)	11
2.1.3 zvratná zájmena (đại từ phản thân)	14
2.2 Ukazovací zájmena (đại từ chỉ định)	15
2.3 Slova ukazující množství a čas (đại từ chỉ số lượng và thời gian)	17
2.4 Slova zastupující přísudek (đại vị từ)	18
2.5 Tázací, neurčitá a záporná zájmena (đại từ nghi vấn)	19
Závěr	22
Bibliografie	23
Slovník pojmů	24

Úvod

Ve studiu slovních druhů ve vietnamštině je mnoho úskalí. Vietnamština jako orientální jazyk se v mnoha ohledech liší od jazyků evropských, a tím i v chápání slovních druhů jako takových. Je to polysyntetický tónový jazyk, patřící do skupiny austroasijských jazyků, do podskupiny Việt-Muông¹.

Vietnamská jazykověda se vyznačuje různými, nezděděnými i protikladnými názory na jeden problém a neexistuje dosud ani jednotná terminologie. Proto je třeba se v první řadě rozhodnout, jak pojmut slovní druh *đại từ* - podle pojmu našeho zájmena, a poté se pokusit o jeho rozdělení do poddruhů (zájmena osobní, ukazovací, tázací ...). V evropských jazycích chápeme pronomina (= zájmena) jako „druh slov (v češtině ohebných), která zastupují příslušné substantivum a adjektivum a ve větě mají platnost tohoto slovního druhu, který zastupují“.² Jinak řečeno, jak napovídá název tohoto slovního druhu, zájmena jsou slova zastupující (podstatná a přídavná) jména.

Ve vietnamštině slovnímu druhu našeho zájmena odpovídá tzv. *đại từ*, jen ji dosti přesahuje³. Nguyễn Hữu Quỳnh uvádí následující definici: „*Đại từ* jsou slova, která označují věc, ukazují osobu, zastupují substantiva, verba, adjektiva, numerale a skupiny slov ve větě“⁴. *Đại từ* tedy na rozdíl od českých zájmen mohou zastupovat v podstatě všechny slovní druhy, mohou zastupovat i více slov, nebo i celou větu. To znamená, že například slovo *thế* (tak) je ve vietnamštině⁵ chápáno jako *đại từ*, zatímco my bychom jej v češtině označili za adverbium.

Vzhledem k uvedenému rozdílu mezi českými pronomina a jejich vietnamskými „protějšky“ považuji za nejvhodnější překládat slovní druh „*đại từ*“ do češtiny obecně jako „zástavná slova“, neboť jejich funkcí a typickým rysem je schopnost zastupovat jiná slova ve větě.

Závěrem chci upozornit na to, že naprostá většina příkladů uvedených v této práci jsou mé vlastní příklady. Důvodem je, že vietnamští lingvisté ve svých dílech jako příklad citují

¹ Nguyễn Phan Cảnh. Základy vietnamštiny, str. xi a 16.

² Lotko, Edvard. Slovník lingvistických termínů pro filology, str. 94.

³ Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, str. 312.

⁴ Nguyễn Hữu Quỳnh. Ngữ pháp tiếng Việt, str. 150.

⁵ Vietnamskou lingvistikou se zabývá několik vietnamských i zahraničních vědců, avšak jejich výklad nemusí vždy odpovídat charakteru vietnamského jazyka. Často je poněkud matoucí, nebo dokonce zcela ignoruje základní rysy vietnamštiny, pokud k vietnamštině přistupuje na základě výzkumných postupů typických pro zcela odlišný jazyk. Tato práce vychází hlavně z knihy Nguyễn Kim Thản Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, která poskytuje poměrně racionální rozdělení *đại từ* podle toho, co zastupují, na co odkazují.

úryvky z vietnamské beletrie, která převážně vznikla před rokem 1945 (př. autoři Nam Cao, Tó Hũu, Nguyễn Công Hoan apod.). Tyto ukázky bývají často netypické pro současnou vietnamštinu, a proto jsou pro cizince spíše matoucí, než aby mu napomohly pochopit daný jev ve vietnamštině.

1. Charakteristika *đại từ*

Jak bylo řečeno v úvodu, charakteristickým rysem zástupných slov (*đại từ*) je to, že ve větě zastupují jiná slova. To znamená, že tím přebírají funkci slova (či skupiny slov), které zastupují. Zástupná slova jsou ve vietnamštině plnovýznamová slova (*thuộc từ*). Mají schopnost označovat věci, čas a směr, počet nebo pořadí, činnost nebo vlastnost. Nemají však schopnost pojmenovávat věci (hlavně na rozdíl od podstatných jmen) a nemají přívlastek (atribut)⁶.

Đây là cái bàn của mình, đó là cái bàn của bạn. Toto je můj stůl, tamto je tvůj stůl.

Đây là của mình, đó là của bạn. Toto je moje, tamto je tvoje.

V první větě vidíme, že *đây* a *đó* se vztahují ke skupinám slov *cái bàn của mình* a *cái bàn của bạn*. Když vynecháme slovo stůl (*cái bàn*), tak vůbec nevíme, k čemu se tato zástupná slova vztahují, pokud neznáme kontext. Slova *đây* a *đó* mohou označovat jakýkoliv předmět (dům, knihu, horu, osobu ...). Na příkladě můžeme rovněž vidět, že zástupné slovo nemá závislý člen (*thuộc tính*), nezávisí na něm žádné další slovo; ve vietnamštině nelze říci *đây của tôi, đó của anh, ấy của họ* atd. (toto moje, to tvoje, to jejich atd.)⁷.

Avšak situace je poněkud složitější u osobních zájmen (osobních zástupných slov), neboť k označení vzájemného vztahu člověka k ostatním lidem se užívají především substantiva, která původně označují jednotlivé členy rodiny (*anh* - starší bratr, *em* - mladší sourozenec, *chị* - starší sestra, *bác* - strýc, *ông* - dědeček, *mẹ* - matka...). Avšak do češtiny je lze přeložit pouze osobními zájmeny já, ty, on, oni apod. vždy podle kontextu. Z tohoto důvodu se můžeme setkat například se spojením *anh của tôi* (můj starší bratr). Jak je patrné z českého překladu, *anh* zde není zástupné slovo (*đại từ*), ačkoliv v jiné větě se překládá do češtiny osobním zájmenem⁸. Čistá osobní zájmena jako *nó* nebo *tôi* však přívlastek nemají.

Jinak *đại từ* ve větě plní funkci slova, které zastupují. Obecně lze říci, že jejich důležitost spočívá v tom, že činí větu úplnější a přehlednější⁹.

⁶ Nguyễn Kim Thán. *Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt*, str. 310 - 311.

⁷ Pro vyjádření spojení „to moje“ apod. se ve vietnamštině užívá klasifikátorů př. *cái của tôi, bức của tôi, quyển của tôi* atd.

⁸ Př.: *Anh có đến không? Ty đi đây?/Přijdeš? Anh sắp đến. Tôi đi đây./Brzy přijdu./Brzy přijdu.*

⁹ Nguyễn Kim Thán. *Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt*, str. 313.

2. Rozdělení đại từ

Jak již bylo řečeno v úvodu, rozdělení zástupných slov (đại từ) ve vietnamštině je dosti problematické, protože každý autor knihy o vietnamštině uvádí své vlastní dělení, vlastní terminologii. Například Nguyễn Hữu Quỳnh¹⁰ rozděluje đại từ na:

1. osobní (đại từ xưng hô): *tôi, chúng tôi, nó, mày, họ ...*
2. ukazující určitý předmět (đại từ chỉ định sự vật): *này, nó, kia, đó, ấy...*
3. označující polohu a čas (đại từ chỉ định vị trí thời gian): *đây, đó, kia, nay, giờ, bây giờ...*
4. označující stav, činnost nebo povahu (đại từ chỉ trạng thái): *thế, vậy*
5. označující počet (đại từ chỉ số lượng): *bấy nhiêu, cả, tất cả, hết thảy, cả thảy, hết cả ...*
6. tázací (đại từ để hỏi): *ai, bao nhiêu, bao giờ, nào, đâu, sao, thế nào, mấy, gì ...*

Poněkud zvláštní dělení můžeme vidět u Thompsona,¹¹ který uvádí jako zájmena skupiny osobní zájmena (personal pronouns; *tôi, chúng tôi, nó, mày, họ ...*) a absolutní zájmena (absolut pronouns; *người ta, hắn, y, chúng y ...*) a ostatní nazývá „ukazateli“ (focuses): ukazateli způsobu (manner focuses; *sao, vậy, này, kia, ấy, kia, nào ...*) a ukazateli místa (locational focuses; *đâu, đây, đây, đó, ...*).

Nguyễn Kim Thản¹² uvádí složitější a podrobnější dělení na základě dvou faktorů: 1. jakou skutečnost đại từ vyjadřují (entitu, stav, činnost, ...) a 2. co zastupují – podle slovního druhu (verbum, substantivum, adjektivum, ...), podle funkce zastupovaného slova ve větě (přísudek, podmět, přívlastek, předmět) apod. Podle prvního faktoru Nguyễn Kim Thản dělí đại từ do tří skupin:

1. slova zastupující určitou entitu (đại thể từ): osobu, věc, čas, směr, množství ...
2. slova zastupující přísudek (tj. ve vietnamštině verbum nebo adjektivum) (đại vị từ): pohyb, stav, charakteristika ...

¹⁰ Nguyễn Hữu Quỳnh. *Ngữ pháp tiếng Việt*, str. 150 – 157.

¹¹ Thompson, Laurence C. *A Vietnamese Grammar*, str. 248 – 255.

¹² Nguyễn Kim Thản. *Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt*, Tập 1, str. 310 – 350.

3. tázací zájmena (đại từ nghi vấn): slova, která se užívají k vytvoření tázací věty, nebo vystupují jako neurčitá zájmena

První skupina (đại thể từ) se dále dělí na:

1. osobní zájmena¹³ (đại từ nhân xưng): zájmena označující osoby nebo zvířata – *tao, ta, mày, mi, nó, hấn, y, chúng, tôi, tớ, họ...*
2. vztažná zájmena (đại từ phản thân): zájmena vztahující se k podmětu věty – *mình, tự*
3. zájmeno vzájemnosti (đại từ tương hỗ): zájmeno zastupující několik osob, které se podílejí na určité činnosti apod. – *nhau*
4. neurčité zájmeno (đại từ phiếm chỉ): „lidé“, všeobecné „my“ – *người ta*
5. slova vyjadřující množství a čas (đại từ chỉ số lượng và thời gian): *bấy, bây, bao, bấy nhiêu, bấy giờ, bây giờ, tất, cả, tất cả, hết, thảy ...*
6. určitá zájmena (đại từ chỉ định): ukazují na určitou věc – *này, đây, kia, ấy, đấy, đó, nó*

Druhá skupina (đại vị từ) zahrnuje: *thế, vậy*

Třetí skupina (đại từ nghi vấn) zahrnuje: *ai, gì, nào, đâu, mấy, bao, bao nhiêu, bao giờ, thế nào, sao ...*

Z uvedených dělení đại từ vidíme, že Nguyễn Kim Thảnovo dělení je relativně nejúplnější a nejlépe vystihuje charakteristické rysy vietnamštiny. Z tohoto důvodu jsem si jej zvolila za výchozí přehled, na jehož základě se pokusím rozdělit „zástupná slova“ tak, aby to bylo srozumitelné českému mluvčímu, a zároveň co nejlépe vystihovalo charakteristické rysy đại từ a vietnamštiny.

Vzhledem k rozdílnému obsahu a rozsahu termínů „zájmeno“ a „đại từ“, rozdělím „zástupná slova“ nejprve podle druhu slova (či postavení skupiny slov ve větě), které označuje. Takto se oddělí skupina đại từ, která víceméně odpovídá našemu pojetí zájmen. Zde je třeba upozornit na důležitou vlastnost adjektiv ve vietnamštině. Adjektiva (tính từ) se chovají jako verba, tzn. vždy stojí v pozici predikátu za podstatným jménem. To znamená, že

¹³ Zde užívám výraz zájmena, protože tato podskupina stejně jako několik dalších má vlastnosti podobné zájmenům v českém jazyce.

české zájmeno „takový“ se do vietnamštiny překládá stejně jako příslovce „tak“ nebo „takto“ (*như thế*)¹⁴.

¹⁴ *Cái nhà như thế cũng đẹp.* Takový dům je také krásný. *Tôi cũng làm như thế.* Udělal jsem to také tak.

2. 1 Slova zastupující substantivum (đại danh từ)

Tato kategorie đại từ se vyznačuje vlastnostmi substantiva vyjma toho, že nemá žádný závislý člen, tj. přívlastek. Tato zájmena mohou stát v pozici podmětu, předmětu, přívlastku nebo doplňku a ve větě mají postavení samostatného větného členu. Lze je rozdělit v podstatě do dvou skupin: osobní, neurčitá a vztažná. Tázacím zástupným slovům apod. se budu níže věnovat ve zvláštní podkapitole. Nicméně u đại danh từ je třeba zmínit o překladu přívlastňovacích zájmen do vietnamštiny.

Obecně řečeno, ve vietnamštině neexistuje skupina đại từ, která by se dala nazvat přívlastňovacími. To, co do češtiny překládáme jako přívlastňovací zájmena „moje“, „naše“, „jejich“ apod., se tvoří na stejném principu jako přívlastňování podstatných jmen: tzn. pomocí přívlastňovací partikule của, nebo prostým přiřazením za řídicí člen, tj. obvykle za substantivum, popř. adjektivum.

Bố tôi là bác sĩ.

Můj otec je lékařem.

Cái xe đạp của mày tốt hơn.

Tvoje kolo je lepší.

Tao đã xem con chó to lớn của họ.

Viděl jsem jejich velikánského psa.

Quyển sách đó là của tôi.

Ta kniha je moje.

2.1.1 osobní zájmena (đại từ nhân xưng)

Osobní zájmena označují osoby nebo zvířata, mohou stát v pozici podmětu, předmětu nebo přívlastku. U osobních zájmen rozlišujeme osobu a číslo - viz následující tabulka:

osoba	jednotné číslo	množné číslo
1.	tao, tôi, tớ	chúng tao, chúng tôi, chúng tớ, chúng mình, ta, chúng ta
2.	mày, mi	chúng mày, bay, chúng bay
3.	nó, hắn, thị, y	chúng, chúng nó, họ

Zájmena tôi, tớ, họ jsou původně substantiva, první dvě mají význam „poddaný“, „služebník“, zatímco họ znamená „rod“, „příbuzenstvo“¹⁵.

¹⁵ Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 317. Nguyễn Như Ý. Đại từ điển tiếng Việt: Tôi₁ subst. – 1. lid v zemi pod vládou krále, 2. sluha pána ve staré společnosti; ... tôi₃ – pron. osobní slovo, které se odkazuje na člověka, který se liší od běžného významu (khác với sắc thái bình thường); str.

Tôi rất thích đi nhà hát.

Velmi rád chodím do divadla.

Tao không uống bia.

Nepiju pivo.

Hôm qua, mày có đi học không?

Šel jsi včera do školy?

Chắc nó quên rồi.

On už určitě zapomněl.

Bố bao chúng tôi dậy sớm.

Otec nám řekl, abychom vstali brzo.

Chúng mình vừa gặp họ ở ngoài đường.

Právě jsme je potkali venku na ulici.

Tao không muốn viết thư cho chúng.

Nechci jim psát dopis.

Ve vietnamštině se stejně jako ve všech asijských jazycích u osobních zájmen rozlišují různé zdvořilostní úrovně: 1. zdvořilá zájmena: *tôi, chúng tôi, chúng ta, họ*¹⁶; 2. důvěrná zájmena: *tao, tó, mày, mi, nó, chúng rao, chúng tó, ta, chúng, chúng nó...*¹⁷. Zde je ovšem třeba zdůraznit, že uvedená osobní zájmena jsou jen malou částí slov, která se užívají v pozici zájmen. Mnohem častěji se užívají substantiva s původním významem jednotlivých členů rodiny (*anh* - starší bratr, *em* - mladší sourozenec, *chị* - starší sestra, *bác* - strýc, *ông* - dědeček, *mẹ* - matka...), které do češtiny běžně překládáme osobními zájmeny (viz 1. Charakteristika *đại từ*, str. 4). Tato substantiva mnohem přesněji vystihují vztah mezi mluvčím a posluchačem a zdvořilá osobní zájmena jako *tôi, chúng tôi* se užívají spíše v neutrální řeči. Navíc se na přátelské úrovni užívají místo zájmen vlastní jména¹⁸ a existují ještě další způsoby. V těchto případech však kontext rozhoduje, kterou osobou přeložit dané slovo do češtiny. Na rozdíl od toho je osoba i číslo čistých osobných zájmen jednoznačná a zjevná.

1664. *Tôi* subst. – sluha; *tôi* subst. – slovo, které se užívá při ukazování blízkého přítele nízkého věku; str. 1675. *Họ* subst. – 1. seskupení mnoha lidí, kteří mají společné předky, 2. pojmenování kladouc se před vlastní jméno, které je společné lidem z jednoho rodu, 3. příbuzenský vztah, ale ne pokrevní; ... *họ* subst. – mnoho lidí, kteří se v příběhu znovu objevují (3. osoba čísla množného); str. 810.

¹⁶ Nguyễn Phan Cảnh. Základy vietnamštiny, str. 49: „2.21 Osobní zájmena se dělí do dvou skupin podle příznaku *zdvořilosti* (společenského odstupu) – *familiárnosti* (důvěrnosti). 2.21.1. Zájmena vyjadřující *zdvořilost* nebo *společenský odstup* je jen několik: 1. osoba jedn. čísla: *tôi* (já); 1. osoba množ. čísla: *chúng tôi, chúng ta* (my); 2. osoba množ. čísla: *họ* (oni)“.

¹⁷ Tamtéž, str. 51: Familiární zájmena: *tao, chúng tao, mày, chúng mày, nó (hắn), chúng, chúng nó*.

¹⁸ Například: *Ngày mai, Hoa đến chơi nhà Lan nhé!* Zítřej k nám přijď na návštěvu, ano? *Cường đã nghỉ Ngọc không ở nhà.* Myslel jsem, že nejsi doma.

Kromě toho má osobní zájmeno „my“ jednu zvláštnost. Ve vietnamštině se rozlišuje, zda toto zájmeno zahrnuje také posluchače, či nikoliv. Proto dělíme 2. osobu plurálu na inkluzivní (*chúng ta, ta*) a exkluzivní (*chúng tôi*)¹⁹.

Tao và mày đi ăn phở. Ta đi ăn phở. Já a ty půjdeme na polévku. (My) půjdeme na polévku.

Tôi và Nam đi ăn phở. Chúng tôi đi ăn phở. Já a Nam půjdeme na polévku. (My) půjdeme na polévku.

2.1.2 neurčitá zájmena (đại từ phiếm chỉ)

K neurčitým zájmenům patří v podstatě jen *người ta*, které je původem substantivum. Vietnamci užívají tohoto slova ve všeobecném významu „my“, „my Vietnamci“, „lidé“, nebo jej lze přeložit pomocí zvrátneho zájmena „se“. Jinak řečeno *người ta* vyjadřuje neurčitou 1. osobu plurálu nebo neurčitou 3. osobu singuláru. Co se týče postavení ve větě, může být podmětem, předmětem i přívlastkem.

*Có buổi, người ta thấy có con rùa lớn ở Hồ Gươm*²⁰. Někdy lidé vidí, že v Jezeře navraceného meče je velká želva.

Người ta kể một chuyện cổ. Vypráví se jeden dávný příběh.

Khi người ta ăn Tết đi các họ hàng và các bạn chúc mừng năm mới. Když Vietnamci slaví Tet, jdou popřát k novému roku všem příbuzným a přátelům.

Khách quan tâm đã thích nó đến mức mà người ta không phá nữa. Návštěvníci si ho tak oblíbili, že se bourat nebude.

Někdy se *người ta* užívá pro konkrétní osobu (ve skutečnosti se mluvčí obrací k posluchači – tj. 2. osobu) ve významu ironie²¹:

Người ta nói không bao giờ đến muộn. Někdo říkal, že nikdy nechodí pozdě.

Dále se k neurčitým zájmenům patří: *tất cả, tất cả, hết thảy, mọi*. Nguyễn Kim Thản řadí tato slova do kategorie „zástupná slova vyjadřující množství a čas“ (đại từ chỉ số

¹⁹ Nguyễn Phan Cảnh. *Základy vietnamštiny*, str. 49 – 50.

²⁰ Nguyễn Thị Bình Slavická. *Tập đọc tiếng Việt I. Vietnamská čítanka I.*, str. 44.

²¹ Nguyễn Kim Thản. *Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1*, str. 328.

lượng và thời gian).²² Tato zájmena do češtiny překládáme jako „všechn“, „každý“ apod., tzn. že vyjadřují úhrnný počet celku, nebo každou jednotku z tohoto celku (proto název đặi từ chỉ số lượng). Rozhodla jsem se je zařadit ke slovům zastupujícím substantivum (đặi danh từ), protože se ve větě chovají jako substantivum: mohou být podmětem, předmětem nebo přívlastkem, ale nemají jako zástupná slova žádný závislý člen. Přitom platí, že *tất* nemůže být přívlastkem (tj. nemůže stát před podstatným jménem), zatímco *cả*, *tất cả*, *hết*, *thầy*, *mọi* mohou. *Tất cả* a *hết thầy* mohou být podmětem, zatímco *cả*, *cả* a *mọi* nemohou.

Tất je slovo čínského původu se stejným významem jako *cả* (celý, všechny). Často se vyskytuje v reduplikované podobě: *tất tất*, *tất tất*. Ve stejném významu se užívá podobně znějící slovo *tuốt* (reduplikace: *tuốt tuốt*, *tuốt tuốt*). Nicméně samostatně *tất* se používá zřídka a obvykle se setkáme se spojením *tất cả*.

Tất cả má význam „všechn“, „všechna“, „všechno“ ... apod. Může stát samostatně, ale často se s ním setkáme ve spojení se substantivem.

Tất cả đều xuống biển

Všichni jedou k moři.

Em phải làm tất cả.

Musíš udělat všechno.

Ngày mai, tất cả sinh viên đều nghỉ học.

Zítra mají všichni studenti volno.

Tôi đã đọc tất cả bài rồi.

Už jsem přečetl všechny články.

Avšak je třeba odlišovat výše uvedené příklady od *tất cả* ve spojení se slovy *mọi* (každý) a *các* (plurál), kdy je určení celku naprosto absolutní a platné pro jakoukoliv jednotku celku bez výjimky.

Tất cả mọi người đều sinh ra có quyền bình đẳng. Každý člověk se rodí s právem rovnosti.

Tất cả các dân tộc đều sinh ra có quyền bình đẳng. Každý národ se rodí s právem rovnosti²³.

Ở Việt Nam, mọi người đều có xe

Ve Vietnamu má každý kolo nebo

đạp hay xe máy.

motorku.

²² Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 329 - 333.

²³ Tamtéž, str. 333.

Các sinh viên năm thứ 3 sang lưu học
ở Việt Nam.

(Všichni) studenti třetího ročníku jezdí
studovat do Vietnamu.

Thầy je archaismus s významem jako cả (celý, všechen), užívá se jen v pozici podmětu. Mnohem častěji se užívá spojení hết thầy nebo tất thầy, které znamená souhrn mnoho věcí. Stojí samostatně jako podmět věty. Může stát před substantivem jen ve spojení s mọi nebo các nebo s číslovkou vyšší než číslo 2²⁴.

Hết thầy đều kêu gọi trẻ con của mình.

Všichni volali své děti.

Hết thầy mọi người biết việc đó.

Každý to věděl.

Spojení cả thầy (dohromady, celkem) stojí v pozici podmětu a užívá se v otázce na celkový počet (souhrn)²⁵.

Cả thầy là bao nhiêu?²⁶

Kolik je to celkem?

Cả thầy là 15 000 đồng.

Celkem je to 15 tisíc dongů.

Cả (celý, všechen) nemůže stát samostatně, ale stojí vždy před substantivem. Ukazuje na celek určité jednotky²⁷.

Cả nhà yên lặng.

Celý dům ztichl.

Cả đời của ông ấy rất khó khăn.

Celý jeho život byl velmi těžký.

Cả nước vùng lên đánh giặc.

Celá země povstala k boji.

Tôi đọc cả bài thơ của anh ấy.

Přečetl jsem celou jeho báseň.

Cả se používá ve významu „všechen“ jen v případě konkrétního počtu, tj. pokud po něm následuje číslovka. Tehdy ji překládáme do češtiny jako: oba dva, všichni tři, všech deset atd.

Cả hai chị sống ở Sài Gòn.

Obě dvě žijí v Saigonu.

Cả ba mươi con voi về rừng.

Všech třicet slonů vrátilo do lesa.

²⁴ Tamtéž, str. 333.

²⁵ Tamtéž, str. 334.

²⁶ Tamtéž, str. 334.

²⁷ Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 332.

2.1.3 zvrtná zájmena (đại từ phản thân)

Vztažná zájmena *mình*, *tự* a *nhau* sama o sobě nemají osobu, ani číslo, ale vztahují se k podmětu věty. Zájmena *mình*, *tự* i *nhau* se do češtiny překládají zvrtným zájmenem „se“, popř. jako přivlastňovací zájmena „svůj“, „svoje“ apod. ve spojení s partikulí *của* (*của mình*, *của nhau*).

Mình je původně substantivum s významem „tělo“. (Jako substantivum *mình* tedy může mít přívlastek, avšak jako zájmeno nikoliv.)

Nó chỉ nghĩ đến mình.

Myslí jen na sebe.

Nghe thấy tiếng kêu, tôi giật mình.

Když jsem uslyšel výkřik, trhnul jsem sebou.

Họ rửa bát của mình.

Umyli si své misky.

Mày lấy cái bút của mình nhé!

Vezmi si své pero!

Tự je slovo čínského původu s významem „já sám“. Používá se ve větách, kde podmět je současně předmětem činnosti (já dělám sám sobě, já dělám sám pro sebe). Je součástí slov jako *tự học* (samostudium), *tự tử* (sebevražda) apod.²⁸. Na rozdíl od stojí hned před slovesem (predikátem) a překládá se jako zvrtné „se“ ve spojení se slovem „sám“. Namísto *tự* lze užít ve stejném významu slova *lấy*, které však stojí na konci věty a může být ve větě přítomno současně s *tự*.

Tôi tự chọn những quả tôi thích

Sám si vyberu ovoce, které chci.

Bố tự sửa chữa xe đạp.

Otec si sám opravuje kolo.

Nó tự vẽ bức tranh ấy.

Sám si namaloval ten obrázek.

Podle Nguyễn Kim Thản²⁹ *tự* vystupuje ve spojení s jinými zájmeny (např. *lấy*, *mình* ...) pouze jako nesamostatný semém (sémantická jednotka).

Anh phải tự hỏi mình đã làm gì cho gia đình. Musíš se zeptat sám sebe, co jsi udělal pro rodinu.

Nhau (vzájemně, navzájem) se stejně jako předchozí *tự* a *mình* vztahuje k podmětu. Lze říci, že existuje pouze v plurálu, protože vyjadřuje vzájemnost mezi dvěma stranami, tj. že činnost probíhá tam mi zpět. Nguyễn Kim Thản uvádí *nhau* jako zájmeno vzájemnosti

²⁸ Tamtéž, str. 326.

²⁹ Tamtéž, str. 326 - 327.

(đại từ tưởng hồ). Nguyễn Phan Cảnh nazývá *mình* zájmenem zvratnosti a *nhau* zájmenem vzájemnosti³⁰.

Họ gặp nhau ở Đà Nẵng.

Setkali se v Da Nangu.

Chúng tôi gửi thư cho nhau.

Posíláme si dopisy.

Chúng chỉ đánh nhau cả ngày.

Celý den se jenom hádají.

Chúng mình biết hoàn cảnh của nhau.

Známe své rodinné poměry.

2.2 Ukazovací zájmena (đại từ chỉ định)

K đại từ chỉ định patří: *này, đây, kia, ấy, đấy, đó, nọ*. Do češtiny je překládáme ukazovacími zájmeny „tento“, „onen“, „ten“, „ta“, „toto“ atd., proto je možné i termín „đại từ chỉ định“ zhruba překládat jako „ukazovací zájmena“, přestože je jejich postavení ve větě jiné než v češtině. Nguyễn Hữu Quỳnh³¹ zkoumá „ukazovací zájmena“ ve dvou skupinách:

1. slova ukazující určitý předmět (đại từ chỉ định sự vật): *này, nọ, kia, đó, ấy...*
2. slova označující polohu (đại từ chỉ định vị trí, v rámci đại từ chỉ định vị trí thời gian): *đây, đó, kia*.

Zde je třeba si povšimnout, že ačkoliv Nguyễn Hữu Quỳnh zvolil za odlišující faktor skutečnost, zda ukazuje na určitý předmět, nebo zda označuje určitou polohu, současně tím rozdělil ukazovací zájmena na nesamostatná a samostatná podle toho, zda se vyznačují rysy adjektiva nebo substantiva. Z pohledu českého mluvčího by tedy rozdělení đại từ chỉ định mohlo vypadat následovně:

1. samostatná ukazovací zájmena (đại danh từ chỉ định): zájmena, která označují polohu, kde se nachází určitý předmět (a je defacto ztotožňován s touto polohou). Jelikož zastupují substantivum, mohou být (podobně jako osobní zájmena) na rozdíl od nesamostatných ukazovacích zájmen podmětem.

Đây označuje předmět blízký mluvčímu s významem „toto“.

Đây là bạn tôi.

Toto je můj přítel.

Đây là trường huyện.

Toto je okresní škola.

³⁰ Základy vietnamštiny, str. 169 – 170.

³¹ Nguyễn Hữu Quỳnh. Ngũ pháp tiếng Việt, str. 153 – 154.

Áo này không đẹp.

Tato košile není hezká.

Kia là lớp của tôi.

Tamto je moje třída.

Tôi học ở lớp kia.

Studuji v tamté třídě.

Hôm no, Lan mặc áo dài trắng.

Toho dne měla Lan na sobě bílé šaty.

Cuốn sách ấy rất hay.

Ta kniha je velmi zajímavá.

Nguyễn Phan Cảnh uvádí tato ukazovací zájmena pod názvem „ukazovací elementy, vztahující se k místu“.³⁴

2.3 Slova ukazující množství a čas (đại từ chỉ số lượng và thời gian)

Nguyễn Kim Thản označuje tuto kategorie souhrnným názvem „slova ukazující množství a čas“ (đại từ chỉ số lượng và thời gian)³⁵. Lze ji tedy rozdělit na dvě skupiny: 1. slova ukazující počet (đại từ chỉ số lượng): *bấy nhiêu*, *bây nhiêu*; a 2. slova ukazující čas (đại từ chỉ thời gian): *bấy giờ*, *bây giờ*³⁶. Do obou těchto skupin patří *bấy* a *bây*, které nabývají významu času či množství až ve spojení s dalším slovem, jež z nich dělá samostatné spojení.

Bấy označuje množství nebo uplynulý čas, tj. věci, které nemáme před očima. Na rozdíl od toho *bây* označuje množství nebo část v přítomném okamžiku. Ve spojení s množstvím či časem mají následující význam: *bấy nhiêu* (tolik), *bây nhiêu* (tolik), *bấy giờ* (tehdy), *bây giờ* (nyní).

Năm 1802 đến 1820 là thời vua Gia Long. Léta 1802 až 1820 byla doba krále Gia Long.

Bấy giờ là thời vua Gia Long.

Tehdy byla doba krále Gia Long.

Ăn bấy nhiêu có đủ không?

Stačí ti tolik (kolik jsi snědl)?

Anh chỉ làm được bấy nhiêu thôi!

Mohl jsem udělat jen tolik.

Bây giờ anh thật phải về nhà rồi.

Ted' už musím opravdu jít domů.

³³ Nguyễn Hữu Quỳnh. Ngữ pháp tiếng Việt, str. 154.

³⁴ Základy vietnamštiny, str. 142 – 143.

³⁵ Tamtéž, str. 329 - 333.

2.4 Slova zastupující přísudek (đại vị từ)

Jsou slova, která obvykle nahrazují přísudek (např. z předcházející věty) nebo celou větu a mají také schopnost být přísudkem. Ve vietnamštině existují tři druhy přísudku: 1. verbum, 2. adjektivum a 3. spona (*là*) + substantivum. Đại vị từ označují stejně jako predikát činnost, zastupují-li verbum, charakteristiku, zastupují-li adjektivum, nebo určitou entitu, nahrazují-li 3. typ predikátu. Do skupiny đại vị từ se řadí *thế* a jeho sinovietnamské synonymum *vậy*, které se do češtiny překládají adverbiem „tak“, „tedy“, „takto“³⁷. Tato slova mohou být přísudkem, předmětem, v druhém případě pak stojí za přísudkem³⁸. Někdy může být i podmětem věty.

Tôi đi học, anh cũng thế./anh cũng vậy.

Já jdu do školy a ty také (tak).

Zde *thế/vậy* zastupuje slovesný predikát *đi học* (jít do školy), který se vztahuje i k druhé větě, je predikátem druhé věty ve spojení se slovem „také“ (*cũng*).

Anh ấy là sinh viên, em không phải thế.

On je student, já ne.

Zde *thế* zastupuje přísudek jmenný se sponou (spona + substantivum = *là sinh viên*). Plné znění druhé věty by bylo: *Em không phải là sinh viên*.

Mẹ buồn, còn bố cũng thế.

Matka je smutná a otec také (tak).

Zde *thế* zastupuje v pozici predikátu adjektivum *buồn*.

Anh ấy đã nói sẽ không đến.--> Thế là hết! Řekl, že nepřijde. --> Tak to je konec.

Zde *thế* zastupuje část věty *không đến*. --> *Nếu không đến là hết!* Jestli nepřijde, je konec. Případně i celou větu: Jestli řekl, že nepřijde, je konec.

Tuy ban đêm rồi nhưng họ chưa ở nhà. Thế Přestože je už noc, oni nejsou ještě doma.

Có lạ không nhỉ?

Není to (tak) divné?

Zde *thế* zastupuje celou předcházející větu: *Tuy ban đêm rồi nhưng họ chưa ở nhà có lạ không nhỉ?* (Není divné, že ještě nejsou doma, přestože už je noc?). Totéž platí o

³⁶Nguyễn Hữu Quỳnh (Ngữ pháp tiếng Việt, str. 154 -5) uvádí tato zástupná slova v rámci dvou skupin: slova označující polohu a čas (đại từ chỉ định vị trí thời gian) a slova označující počet (đại từ chỉ số lượng).

³⁷Tuto skupinu (đại vị từ) uvádí Nguyễn Kim Thản. Nguyễn Hữu Quỳnh řadí *thế* a *vậy* k zástupným slovům označujícím stav, činnost nebo povahu (đại từ chỉ trạng thái), Ngữ pháp tiếng Việt, str. 154.

³⁸Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 338.

následujícím příkladem: *Vi me bị ốm mình không thể đi chơi.* (Protože je matka nemocná, nemůžu jít ven.)

Mẹ bị ốm. Vì thế (vì vậy) mình không thể đi chơi. Matka je nemocná. Proto nemůžu jít ven.

Na předchozích příkladech vidíme, že *thế* a *vậy* opravdu fungují jako slova zastupující predikát (đại vị từ). Avšak taková kategorie zájmen v češtině neexistuje, a proto nemáme pro đại vị từ překlad konkrétní slovo, ale musíme se řídit kontextem. Lze však říci, že v mnoha případech, jej lze přeložit příslovcem „tak“, které v české větě působí trochu nadbytečně. Nguyễn Kim Thản navíc uvádí, že v severní části středního Vietnamu se používá také synonymum *thế* a *vậy*: *rứa*³⁹.

2.5 Tázací, neurčitá a záporná zájmena (đại từ nghi vấn)

Poslední skupina zájmen (đại từ nghi vấn) zahrnuje tzv. tázací elementy, tj. slova, pomocí nichž se tvoří otázka na všechny výše skupiny đại từ. Tato zájmena se překládají do češtiny tázacími zájmeny, pokud není ve větě jiný prostředek tvořící otázku (př. *có...không, à...*). Je-li ve větě přítomen ještě další tázací prostředek, překládají se đại từ nghi vấn neurčitými zájmeny. Ve spojení se zápornkou *không* pak tvoří záporná zájmena, toto se týká: *ai, gì, nào, đâu, bao nhiêu, bao giờ*. Kromě toho zájmena *ai, gì, nào* ve spojení se *cũng* (také) tvoří neurčité zájmeno „každý“.

Přitom lze říci, že *ai, gì* jsou tázací, neurčitá a záporná zájmena odpovídající skupině slov zastupujících substantivum (đại danh từ); *gì, nào* jsou tázací, neurčitá a záporná zájmena odpovídající skupině ukazovacích zájmen (đại từ chỉ định); *bao nhiêu, bao giờ* jsou tázací, neurčitá a záporná zájmena odpovídající skupině slov ukazujících množství a čas (đại từ chỉ số lượng và thời gian); *sao, nào* jsou tázací, neurčitá a záporná zájmena odpovídající skupině slov zastupujících přísudek (đại vị từ).

Ai je zájmeno s významem: kdo, někdo, nikdo (podle kontextu). Užívá se jen pro označení člověka. Může se vyskytovat i v plurálu ve spojení s *những*. *Ai* se ve větě chová

³⁹ Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 339.

jako podstatné jméno, může být podmětem, předmětem nebo přívlastkem, ale nemá jako zájmeno žádný závislý člen.

Ai biét?

Kdo to ví?

Có ai biét không?

Ví to někdo?

Không ai biét.

Nikdo to neví?

Ai cũng biét việc đó.

Každý to ví.

Những ai là người Tiệp sẽ học trên tầng 2. Ti, kteří jsou Češi, budou studovat v 2. patře.

Không có một ai giải quyết vấn đề ấy. Nikdo (ani jeden) nevyřešil ten problém.

Navíc *ai* umožňuje vytvoření neurčité osoby, chce-li se mluvčí vyhnout konkrétnímu osobnímu zájmenu (nejčastěji *anh, em, apod.*). V tomto případě je překlad velmi obtížný, protože vše záleží na kontextu.

Ai ơi, xin ai đến ăn cơm!

(Ty,) prosím tě pojd' jíst!

Ai gọi ai? -Ai chú!

Kdo mě to volá? – Přece já!

Gì označuje předměty. Vyskytuje se buď jako samostatné zájmeno s významem: co, něco, nic. Stojí-li za substantivem, překládáme jej jako zájmena: jaký, nějaký, žádný. Jako samostatné zájmeno se *gì* chová jako substantivum, může být předmětem. Nesamostatné *gì* vždy stojí v pozici přívlastku. Podobně jako *ai* lze *gì* užít v plurálu ve spojení s *những*⁴⁰.

Anh nói gì?

Co říkáš?

Tôi không nhớ gì.

Nic si nepamatuji.

Em có ăn gì không?

Jedl jsi něco?

Chị thích ca sĩ gì?

Jaký zpěvák se ti líbí?

Tôi không biết ngoại ngữ gì cả.

Neumím vůbec žádný cizí jazyk.

Nó hỏi mình làm những gì.

Ptal se sám, co udělal.

Podobnou funkci jako nesamostatné *gì* má také *nào*. Liší se však tím, že se vztahuje k určitému omezenému počtu. Proto se spíše překládá jako: který (z...), některý, žádný (z...). Ve spojení s *thế* tvoří otázku „jak?“, *thế nào*.

Có cái bút trắng, xanh, đỏ.

Máme bílé, zelené a červené pero.

Anh mua cái nào?

Které si koupíte?

⁴⁰ Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 344.

Tôi không thích cái nào cả.

Nelíbí se mi vůbec žádné.

Mùa nào cũng đẹp.

Každé roční období je krásné.

Em đi đường nào?

Kterou cestou půjdeš?

Cái nhà đó thế nào? -Rất cao.

Jaký je ten dům?

V otázce na množství užíváme *mấy* (kolik, několik) *bao nhiêu* (kolik). *Mấy* obvykle stojí v pozici přívlastku, tj. je nesamostatné, a užívá se pro označení určitého počtu do desíti. *Bao nhiêu* se užívá pouze v otázce na počet vyšší než číslo deset. *Bao* je archaické slovo, dnes se užívá jeho varianta *bao nhiêu*, kromě toho se může pojit i s jinými slovy (viz níže).

Năm nay, em mấy tuổi? Sáu tuổi.

Kolik je ti let? Šest let.

Năm nay, ông bao nhiêu tuổi? Sáu mươi.

Kolik je vám let? Šedesát.

Hôm nay là thứ mấy?

Co je dnes za den?

Tôi có mấy cuốn sách mới.

Mám několik nových knih.

Thư viện ấy có bao nhiêu sách?

Kolik je v té knihovně knih?

Quả này giá bao nhiêu?

Kolik stojí toto ovoce?

Bao giờ se užívá v otázce na časový okamžik „kdy?“. Přitom se může tázací slovo *bao* pojit s dalšími slovy: *bao lâu* (jak dlouho), *bao nhanh* (jak rychle).

Bao giờ anh về?

Kdy se vrátíš?

Em không bao giờ uống bia.

Nikdy nepiji pivo.

Anh có bao giờ nghĩ về việc đó không?

Přemýšlel jsi o tom někdy?

Nguyễn Kim Thản⁴¹ uvádí dále jako đại từ nghi vấn slova *thế nào*, *sao* a *đâu*. *Thế nào*, *sao* tvoří otázku „jak?“, „proč?“ a odpovídají slovům zastupujícím přísudek (*thế, vậy*). *Đâu* se táže na místo (kde?). Ale v této práci jsem zahrnula slova označující místo do ukazovacích zájmem, k nimž se tázací slovo *đâu* nevztahuje.

Sao anh biết?

Jak to víš?

Sao em đã không gọi điện thoại?

Proč jsi mi nezavolala?

Xe đạp của bạn đi thế nào?

Jak jezdí tvoje kolo?

Họ làm như thế nào?

Jak to dělají?

⁴¹ Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1, str. 345 - 346.

Závěr

Tato práce měla za cíl zkoumat zájmena ve vietnamštině (đại từ). K tomu jsem zvolila následující hlediska: 1. co (který slovní druh, větný člen) đại từ zastupuje, 2. jakou pozici zaujímá vůči ostatním slovům ve větě, 3. do jaké míry odpovídá české kategorii zájmen (pronomina).

Snažila jsem se rozdělit zástupná slova (đại từ) tak, aby bylo patrné, které kategorii zájmen v češtině (osobní, přivlastňovací, ukazovací, neurčitá, záporná) odpovídají, a přitom neopomenula charakteristické rysy đại từ. Upozornění na shodu vietnamských zájmen s některými funkcemi substantiva, adjektiva či predikátu mají napomoci objasnit roli jednotlivých đại từ vůči slovům, na nichž může záviset, a jejich roli ve vietnamské větě jako takovém.

Studium jakékoli oblasti ve vietnamštině je velmi obtížné, protože vietnamská jazykověda existuje velmi krátce a nemá stanovená základní pravidla rozdělování a charakteristiky jednotlivých slovních druhů. Vietnamština je jednoslabičný a polysyntetický jazyk, proto v ní nemůžeme užít jako odlišující rys slovních druhů ohebnost, flexi apod. Z tohoto důvodu slovní druh đại từ zahrnuje i slovo, která v češtině považujeme za adverbia, substantiva apod.

Lze říci, že z pohledu češtiny můžeme ke slovnímu druhu zájmen zařadit pouze slova uvedená v kapitole 2.1 slova zastupující substantivum a 2.2 ukazovací zájmena a dále slova z poslední kapitoly (2.5 tázací, neurčitá a záporná zájmena), která odpovídají zájmenům v kapitolách 2.1 a 2.3.

Bibliografie

Lotko, Edvard. Slovník lingvistických termínů pro filology. UP v Olomouci 2000. 128 stran.

Nguyễn Anh Qué. Tiếng Việt cho người nước ngoài. NXB Giáo dục. Hà Nội 1994.

Nguyễn Hữu Quỳnh⁴². Ngữ pháp tiếng Việt. NXB Từ điển Bách khoa, Hà Nội 2001, 397 stran (150 – 157).

Nguyễn Kim Thản. Nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt, Tập 1. NXB Khoa học, Hà Nội 1963. 435 stran (310 – 350).⁴³

Nguyễn Như Ý. Đại từ điển tiếng Việt. NXB Văn hoá - Thông tin, Hà Nội 1998. 1891 strana.

Nguyễn Phan Cảnh. Základy vietnamštiny. SPN. Praha 1984. 420 stran.

Nguyễn Thị Bình Slavická. Tập đọc tiếng Việt I. Vietnamská čítanka I. Univerzita Karlova. Praha 1997. 141 stran.

Thompson, Laurence C. A Vietnamese Grammar. Univ. of Washington Press. Seattle 1967. 368 stran (248 – 255)

⁴² Nguyễn Hữu Quỳnh vystudoval jazykovědu v SSSR (v roce 1973 doktorát), je tedy ovlivněn ruskou jazykovědou. Od poloviny 80. let je jednou z nejvýznamnějších osobností vietnamské jazykovědy. Nguyễn Hữu Quỳnh. Ngữ pháp tiếng Việt, zadní obal knihy.

⁴³ Tato kniha vyšla později ještě v roce 1997 v NXB Giáo dục v Hanoji bez jakékoliv změny textu.

Slovník pojmů

bổ ngữ	předmět
chủ ngữ	podmět
cú pháp	syntax
danh từ	substantivum
đại từ	zástupné slovo (zájmeno)
đại danh từ	zájmeno (pronomen)
định ngữ	přívlastek (atribut)
động từ	verbum (sloveso)
phó từ	příslowce
số từ	číslovka
thuộc tính	závislý člen
thực từ	plnovýznamové slovo
tính từ	adjektivum
trạng ngữ	adverbium
từ vựng	lexikum
vị ngữ	predikát
vị từ	přísudek